

مطالعه تطبیقی قوانین مبارزه با پولشویی در ایران و جهان

دکتر عباس شاکری*

به معنای پاک کردن است. استفاده از پولشویی به جای تطهیر درآمد ناشی از جرم متناسب‌تر است، زیرا تطهیر به معنای پاک کردن و دارای معنای مثبت است و پدیده مجرمانه باید با تعبیری بیان شود که این بار معنایی را نداشته باشد. لذا در انگلیسی، آلمانی و عربی نیز به جای فعل «تمیز کردن»^۲ از «شستشودادن»^۳ استفاده می‌شود (حیدری، ۱۳۸۲، ۵).

اقتصاد زیرزمینی حامل دو نوع فعالیت مجرمانه و غیرقانونی است. معاملات مربوط به قاچاق کالا، ارز، مواد مخدر و انسان، ارتشا و اختلاس عملیات مجرمانه محسوب می‌شود و فرار مالیاتی و فرار سرمایه نوعی عملیات غیرقانونی به‌شمار می‌روند. بسته به اینکه منشأ

پولشویی^۱ فرآیندی است که در آن وجوه کثیف و نامشروع با عبور از مجاری و صافی‌های پولی و مالی مختلف، به ظاهر پاک و تطهیر می‌شوند. انتخاب این واژه از آن رو است که پول سیاه و غیرقانونی با مجموعه‌ای از نقل و انتقالات شسته شده و اصطلاح پولشویی آنچه در این فرآیند روی می‌دهد را بیان می‌کند. در این حالت، وجوه با منشأ غیرقانونی وارد فرآیندهای پیچیده و متعددی می‌شود، به طوری که با عبور از هر مرحله، ردیابی ریشه‌های اصلی آن به مراتب دشوارتر می‌شود (شهریاری، ۱۳۸۶، ۲).

پولشویی یا پاک‌نمایی اموال ناشی از جرم، اصطلاحی است که به‌منظور تبیین این فرآیند به‌کار برده می‌شود. تطهیر در زبان فارسی

* عضو هیأت علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی.

جهان وارد مرحله‌ای جدید از جرم و جنایت شده که در آن بزهکاران معمولی و دزدان در معرض خطر کمتری نسبت به تروریست‌ها، سوداگران مواد مخدر، قاچاقچیان اسلحه و پولشویان هستند. در گذشته، افراد قربانیان عمده جرم و جنایت بودند، اما در عصر جدید تبهکاری، قربانیان اصلی، سیستم‌های اقتصادی، ملت‌ها و دولت‌ها هستند. جنایات جدید در دامنه‌ای وسیع‌تر سلامت عمومی، امنیت و منابع اقتصادی را هدف قرار می‌دهند.

پولشویی بدون شک یکی از بزرگترین تهدیدها در برابر پایداری اقتصادی و اجتماعی ملی و بین‌المللی است که جهان در حال حاضر با آن روبه‌رو است. (مک داول، ۶، ۲۰۰۱)^۹ پولشویی در ارتباط با مجرمانی است که حجم قابل توجهی از منابع پولی را در اختیار دارند. از آنجا که پولشویی، منابع مالی لازم را برای سوداگران مواد مخدر، تروریست‌ها، قاچاقچیان اسلحه و دیگر انواع جرم و جنایت جهت به فعالیت واداشتن و گسترش تشکیلات اقتصادی آنها فراهم می‌آورد، با پیامدهای ویران‌کننده اجتماعی روبه‌رو است و تهدیدی برای امنیت ملی به‌شمار می‌رود. حجم عظیم منابع نقدی، قدرت گروه‌های سازمان‌یافته جرم و جنایت را بالا می‌برد و قابلیت‌های پولشویی برای از میان برداشتن آن حیاتی است.

امروزه ثابت شده است که پولشویی آثار منفی اقتصادی، سیاسی، قضایی و اخلاقی دارد. پولشویان برای جابه‌جا کردن نقدینگی، قانونی جلوه‌دادن پول و مخفی‌ساختن فرآیندهای مجرمانه حصول آن از دید مجریان قانون، دست به جرائم مختلفی اعم از ارتشا، دزدی و عملیات تروریستی می‌زنند. در نخستین دهه از هزاره سوم، مبارزه علیه پولشویی از جنبه داخلی و بین‌المللی در کشورهای مختلف بسیار مهم شد و پولشویی به مسأله‌ای جهانی تبدیل گردید. این امر به‌ویژه مرسوم سه دهه فعالیت در اواخر قرن بیستم است. در این راستا

دریافت پول، قانونی، غیرقانونی و مجرمانه باشد به ترتیب «پول تمیز»^۴، «پول خاکستری»^۵ و «پول کثیف»^۶ ایجاد می‌شود که پول کثیف عموماً نوعی «پول ملتهب»^۷ نیز می‌باشد. به عبارتی، فرآیند کسب درآمد گاه صرفاً به لحاظ اخلاقی مذموم است و زمانی علاوه بر مذمت اخلاقی، محکومیت قانونی را نیز به همراه دارد. حالت اول، پول خاکستری و حالت دوم، پول کثیف را ایجاد می‌کند.

پول کثیف نوعی پول ملتهب نیز می‌باشد؛ یعنی پولی است که به لحاظ تغییرات سریع اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و قانونی از کشورها خارج و به مناطق امن روانه می‌شود. در فرار سرمایه که عموماً با پولشویی اتفاق می‌افتد، هر سه نوع پول تمیز، خاکستری و کثیف وجود دارند. در نتیجه، تمامی پول‌هایی که به هر نحو و هر شکل نیاز به شستن دارند، لزوماً از عواید حاصل از جرم نبوده و پول خاکستری نیز ممکن است از ابتدا پول تمیزی باشد که صرفاً با ارتکاب عملی غیرقانونی ایجاد شده است (جزایری، ۱۳۸۳).

برای بسیاری از جرم‌ها، انگیزه اولیه پول است، زیرا اصولاً کنش افراد و حتی دولت‌ها بستگی به قدرت اقتصادی آنها دارد. به‌دنبال محیط صلح‌آمیز بعد از جنگ سرد، آزادسازی مالی و جهانی‌شدن کشورها باعث شد که قدرت اقتصادی تا حدود زیادی جانشین قدرت نظامی و جمعیتی کشورها شود. به عبارت دیگر، در عصر حاضر پول تبدیل به معیار واحد قدرت شده و در تمامی شئون زندگی انسانی نفوذ کرده است. به این ترتیب، در جهان جرم و جنایت نیز می‌توان چنین ادعا کرد که پولشویی مشخص‌ترین نوع جرم می‌باشد.

پولشویی فرآیندی است که به جرم و جنایت ارزش بخشیده و آنها را به لحاظ اقتصادی به صرفه می‌کند. پولشویی توانایی آن را دارد که به‌صورت غیرعادلانه کیفیت‌های اجتماعی و اخلاقی مانند حقانیت و احترام را به افرادی بدهد که شایسته این کیفیت‌ها نبوده، بلکه به شکل ناعادلانه‌تری، قدرت اقتصادی را از افراد پیرو قانون و مالیات‌پردازان به مجرمین انتقال می‌دهد. این استفاده ناصحیح از قدرت اقتصادی، ساختار اجتماعی یک جامعه را دچار اخلال می‌کند. به‌طور ساده، پولشویی درآمد را از افراد خوب به افراد بد منتقل می‌کند. این امر این ذهنیت را در عده‌ای ایجاد خواهد نمود که ایراد جرم علی‌رغم پیامدهای منفی آن، به صرفه خواهد بود. به عبارت دیگر، نتایج واقعی پولشویی بیش از آنکه اقتصادی باشد، اجتماعی است و پولشویی نتایج منفی اجتماعی شدیدی را به همراه خواهد آورد (مکرل ۲۸، ۱۹۹۶)^۸.

- 5- Grey Money
- 6- Dirty Money
- 7- Hot Money
- 8-Mackrell
- 9-McDowell
- 10-Quickstad
- 11-Richadres

منابع و مأخذ

فارسی

- جزایری، مینا. (۱۳۸۳). نگاهی به جرم پولشویی و اسناد بین‌المللی مهم مرتبط با آن. روند، شماره ۴۳-۴۲. (پاییز و زمستان)، صفحات ۱۶۹-۲۱۵.
- حیدری، علی‌مراد. (۱۳۸۲). تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و حقوق جزای ایران. رساله کارشناسی ارشد، مجتمع آموزشی عالی قم.
- شهریاری، محمد. (۱۳۸۶). پولشویی در اسناد بین‌المللی و حقوق ایران. تهران: دادیار.

انگلیسی

- Mackrell, N. (1996). Economic Consequences of Money Laundering. In A. Graycar, & P. Grabosky (Eds.), *Money Laundering in the 21 st Century: Risks and Countermeasures*, Canberra: Australian Institute of Criminology.
- McDowell, J. (2001). The Consequences of Money Laundering and Financial Crime, *Economic Perspective*, 6(2), 6-8.
- Quickstad, J.D. (1996). Financial services security: The paper chase. *Security Management*, 40, (2).
- Richards, J.R. (1999). *Transnational Criminal Organizations, Cybercrime, and Money Laundering: A Handbook for Law Enforcement Officers, Auditors, and Financial Investigators*. Florida: CRC Press LLC.

بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای برای کمک به جلوگیری از پولشویی، سازمان‌های ضدپولشویی را تشکیل داده‌اند. عموماً سطح دانش دولتمردان، دانشگاهیان، مجریان قانون، شاغلین سیستم مالی و حتی قانونگذاران نسبت به پولشویی و شیوه‌های نوین آن، پایین است. تربیت نیروهای کارآموده و مطالعه جنبه‌های مختلف پولشویی در هر کشور از اهمیت زیادی برخوردار است. بانکداران، شاغلین سازمان‌های مالی و صاحبان کسب‌وکارهای کوچک باید از توانمندی لازم جهت تشخیص و مقابله با پولشویی بالقوه و بالفعل برخوردار باشند.

مشکل اینجاست که همانند یخ‌زدن آب و تغییر شکل ظاهری آن، پول نیز می‌تواند نمود عینی خود را تغییر دهد. پول می‌تواند به مال‌التجاره یا ملک تبدیل شود، به کشور دیگری انتقال داده شده و یا از طریق شرکت‌های مجازی شسته شود. این استحاله بی‌پایان، پیگیری رد پول را به شدت مشکل می‌سازد (کوئیکزتاد، ۱۹۹۶، ۵۰).^{۱۱} در مقایسه با مجرمینی که تنها محدودیت آنها ابتکار و قدرت تخیل آنهاست، نهادهای مجری قوانین در سطح ملی و بین‌المللی، محدود به عمل در چهارچوب قانون و چهارچوب حوزه قضایی خود هستند. این واقعیت این ایده را به ذهن متبادر می‌سازد که هر چه حوزه قضایی محدودتر شود، چشم‌انداز موفقیت در مبارزه با پولشویی نیز محدودتر خواهد شد (ریچاردز، ۱۹۹۹).^{۱۱}

پولشویی واقعیت غیرقابل اجتناب عصر مدرن می‌باشد. با وجود افزایش پیچیدگی‌ها و دامنه عملکرد آن و رای مرزهای مرسوم بین‌المللی، اعتقاد صاحب‌نظران بر این است که کماکان ابعاد از آن قابل کنترل است. گرچه راه‌حل‌های جلوگیری از فرآیند پولشویی در سطح ملی و بین‌المللی در مقایسه با سایر انواع جرم و جنایت غیرمعمول به نظر می‌رسند، اما به‌طور کلی با در نظر گرفتن امکانات موجود در سطح بین‌المللی و توانایی سازمان‌های بین‌المللی، دستیابی به موفقیت تا حدود زیادی امکان‌پذیر است. موفقیت در این مبارزه بیش از همه به تشخیص صحیح مسأله و شناخت مناسب آن بستگی دارد که پژوهش حاضر گامی در همین راستا می‌باشد.

پی‌نوشت‌ها:

- 1- Money Laundering
- 2- Cleaning, Gelderninigen, تطهیر
- 3- Laundering, Geldwaschen, تبیض
- 4- Clean Money